

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

ЛОЗОВИЦЬКИЙ Олександр Станіславович

УДК: 327.44

**ЧИННИК ГЛОБАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА США У ФОРМУВАННІ
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ТА ОБОРОННОЇ СТРАТЕГІЇ ФРАНЦІЇ**

23.00.04 - Політичні проблеми міжнародних систем
і глобального розвитку

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук**

Київ - 2001

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті світової економіки і міжнародних відносин НАН України

Науковий керівник : кандидат історичних наук, доцент
Толстов Сергій Валеріанович
провідний науковий співробітник
відділу європейських та американських досліджень
Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН
України

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Лещенко Леонід Овдійович
головний науковий співробітник
відділу Азії і Африки
Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН
України

кандидат історичних наук, доцент,
Копійка Валерій Володимирович
Інститут міжнародних відносин Київського національного уні-
верситету імені Тараса Шевченка
кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики

Провідна установа: Одеська юридична академія Міністерства науки і освіти Укра-
їни

Захист відбудеться “ 24 ” травня 2001 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д
26.176.02 при Інституті світової економіки і міжнародних відносин НАН України за адресою:
01030 м. Київ – 30, вул. Леонтовича, 5

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Інституту світової економіки і міжнародних від-
носин НАН України.

Автореферат розісланий “ 21 ” квітня 2001 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат політичних наук

Сушко О.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В другій половині ХХ ст. спостерігалися посилення взаємозалежності регіональних та світових процесів й зростання впливу міжнародної взаємодії на політичну складову міжнародних систем різного рівня. Відбувалося ускладнення та урізноманітнення рольового чинника в зовнішньополітичній поведінці держав світу. В цьому контексті привертають увагу структурні аспекти взаємовідносин між країнами, за якими традиційно визнавався статус великих світових держав. Зокрема, між США та Францією, які мають величезний вплив на глобальні процеси та тенденції світового розвитку. Дослідження взаємодії між ними в плані вивчення особливостей процесів становлення та розвитку західних військово-політичних союзів має як наукове, так і практичне значення.

Друга половина ХХ ст. знаменувалася значними коливаннями у взаєминах США та Франції. Своєрідність розвитку франко-американських стратегічних відносин відбиває специфіку рольової поведінки великих держав у сучасному міжнародному середовищі, яке підпадає під дію процесів регіоналізації та глобалізації. Під цим кутом зору дане дослідження може мати як теоретичне, так і прикладне значення.

Повоєнний французький досвід вдосконалення своєрідної державно-політичної мобілізаційної стратегії виглядає корисним і для України. Зокрема, в історичному контексті виглядає актуальною компенсація державою відносної фінансово-економічної слабкості за рахунок активізації методів зовнішньої політики шляхом маневрування на міжнародній арені та максимального використання політичних, моральних та інших резервів, які в змозі надати державі вплив, більший від того, на який вона могла б розраховувати лише завдяки своїм наявним матеріальним ресурсам. В цьому сенсі голлізм є певним взірцем концепції переходу від залежного стану до національного піднесення.

Україна відчуває скорочення можливостей зовнішньополітичного маневрування. Водночас українська дипломатія декларувала відмову від “багатовекторного” тлумачення спрямування зовнішньої політики держави. В цьому контексті посилюється інтерес до вивчення досвіду формування зовнішньополітичної стратегії інших держав. Зокрема, критеріїв визначення головного, життєво важливих і відносно другорядних напрямів (векторів або азимутів) в стратегії Франції та США після другої світової війни.

Мета дослідження включає:

визначення особливостей, напрямків та параметрів впливу франко-американських стратегічних взаємовідносин на формування оборонної стратегії Франції;

вивчення досвіду формування та реалізації зовнішньополітичної та військово-політичної стратегії Франції і можливостей його застосування Україною;

систематизацію наукових уявлень щодо форм впливу США на військово-політичну та оборонну стратегію Франції в період після другої світової війни.

Головне завдання дисертації полягає у визначенні витоків і чинників франко-американських стратегічних взаємовідносин в їх проекції на оборонну стратегію Франції. Головне завдання визначає три похідні:

з'ясування впливів глобальних і регіональних процесів на формування та функціонування франко-американських стратегічних взаємовідносин;

дослідження зв'язків між оборонною стратегією держави і формуванням зовнішньої політики (на прикладі Франції);

визначення впливу франко-американських стратегічних взаємовідносин на формування оборонної стратегії Франції.

Методологічний підхід автора має три рівні - філософський (гносеологічний), теоретичний (парадигмальний) та прикладний.

Перший рівень формують філософські методологічні положення, що базуються на кантіанській та неокантіанській філософії (головним чином, на філософських системах засновників баденської школи (В. Віндельбанда і Г.Ріккєрта).

Другий рівень становить постановка аналітичного завдання, що має структурно-функціональний характер і будується на засадах позитивізму. В цьому плані використовуються філософсько-світоглядні системи О. Конта та еволюційної концепції Г.Спенсера. Держава розглядається як політична субстанція, що має певну "національну могутність", знаходиться у динамічній єдності з міжнародним середовищем і відбиває потенціал "доцільних дій" осіб, що впливають на об'єктивний перебіг подій та прийняття зовнішньополітичних рішень. Трьома компонентами означеної парадигми виступають: міжнародне середовище з відповідною структурою; держава, з відповідним статусом і вагою в міжнародному середовищі; окремі особи та соціальні групи, відповідальні за формування та функціонування зовнішньополітичного курсу.

Третій рівень складають прикладні методи, які безпосередньо застосовуються до інтерпретації емпіричного матеріалу (методи історизму, комплексного аналізу, порівняння, структурно-системний, тощо).

Поєднання цих трьох рівнів складає схему: принцип аналізу - форма аналізу - інструмент аналізу.

Наукова новизна роботи. Автором здійснено спробу проаналізувати вплив франко-американських взаємовідносин на формування оборонної стратегії Франції, насамперед із застосуванням методів політичної науки, що становить елемент новизни стосовно вітчизняних гуманітарних досліджень. Автор намагався проаналізувати причини та перебіг стрімких коливань у франко-американських стратегічних взаємовідносинах, з переважним акцентом на події та процеси останньої третини ХХ ст. Новими елементами наукового підходу є аналіз взаємодії зовнішньополітичних систем Франції та США та відстеження рольового чинника в їхніх взаємовідносинах, що виводить дану роботу за традиційні межі з усталеним підбором об'єктів дослідження.

В попередніх дослідженнях радянських, російських та українських дослідників головну увагу було приділено лише певному спектру проблем та питань у відносинах між США та Францією, які розглядалися, насамперед, в конкретно-історичному аспекті. Принципово новим у представленому дослідженні є спроба встановити загальний характер і параметри взаємних політичних впливів у міжнародній взаємодії США і Франції, які впливали на формування зовнішньополітичної та військово-політичної стратегії двох держав.

Предмет дослідження становить система франко-американських взаємовідносин.

Об'єктом дослідження є процес формування та еволюції оборонної стратегії Франції.

Теоретичне значення дисертації полягає в застосуванні автором методів дослідження, які ґрунтуються на засадах кантіанської та неокантіанської філософії. Робляться нові теоретичні узагальнення стосовно зовнішньополітичної діяльності та поведінки великих держав в умовах біполярності, а також в сучасному глобальному і регіональному контексті світової політики.

Практичне значення. Результати дослідження можуть використовуватися при розробці лекційних курсів з політології та історії міжнародних відносин. Матеріали дисертації можуть слугувати як довідковий матеріал при розробці та плануванні окремих аспектів зовнішньополітичного курсу України та двосторонніх відносин. Опрацьований матеріал відкриває можливості для застосування окремих аспектів досвіду французької зовнішньої політики.

Хронологічні рамки дисертації охоплюють другу половину ХХ ст., насамперед, період 1958 – 1995 рр. Саме в цей час відбувалася найбільш інтенсивна адаптація державно-політичного механізму Франції до новітніх засад світового устрою. В цей час голлізм, як політико-ідеологічна течія, подекуди тлумачився в значенні системного виклику відносинам біполярності. Однак, традиція певної “рівновіддаленості” в політиці Франції підтвердила свою життєздатність і після розпаду глобальної біполярної системи. Вона знайшла втілення в обмеженому суперництві з США та грі на протиріччях з “атлантичними союзниками”, які небезпідставно вважали голлізм загрозою політичній гомогенності Північноатлантичного альянсу. За переконанням автора,

основні тенденції франко-американських стратегічних відносин значною мірою впливатимуть на розвиток системи європейської безпеки на початку ХХІ ст. Відтак, виглядає доцільним поглиблене вивчення тенденцій та структурних елементів цих відносин у ретроспективному контексті другої половини ХХ ст.

Джерельну базу дисертації складають, переважно, французькі офіційні матеріали і наукові дослідження. Також залучена велика кількість американських, радянських і окремі російські дослідження. У вітчизняній науці роботи по темі дисертації майже відсутні, окрім досліджень з приводу ядерної політики Франції. Автор використовував документальні публікації урядів та зовнішньополітичних відомств Франції та США, включаючи урядові постанови і ухвали, виступи вищих державних посадових осіб, прес-релізи та бюлетені міністерств оборони, зовнішньополітичних відомств та секретаріатів.

Серед першоджерел варто окремо виділити законодавчі акти та нормативні документи Національних Зборів Франції, в яких знайшов своє відображення перебіг формування та реалізації зовнішньополітичного курсу П'ятої республіки.

В дослідженні широко використовуються доробки європейських та північноамериканських центрів міжнародних досліджень. Головним чином, це французькі Університет Сорбонна, Інститут Міжнародних Відносин та Інститут Політичних Наук, Гарвардський та Колумбійський Університети США, а також Європейський Інститут при Університеті Женеві та Школа міжнародних відносин при Карлтонському Університеті Канади.

В дисертаційному дослідженні широко використовувалися результати праць відомих дослідників і теоретиків міжнародних відносин, французької та американської зовнішньої політики, таких як Р. Арон, Р. Бартлет, З. Бжезинський, П.Галлуа, Р. Дарендорф, Р. Донован, Ж. Дюкло, Ж. Б. Дюрозель, М. Женест, Ф. Керні, Д. Паркінс, Е. Равеналь, С. Ріале, В. Р. Такер та інших.

Великої уваги заслуговують політичні праці та спогади державних діячів Франції та США, таких як Шарль де Голль, Валері Жискар д'Естен, Дуайт Ейзенхауер, Генрі Кіссінджер, Франсуа Міттеран, Річард Ніксон, Жорж Помпиду та Жак Ширак.

Важливу роль у формуванні концепції дисертації, кращому розумінні витоків франко-американських стратегічних взаємовідносин відіграли твори відомих дослідників-міжнародників: "Le France et les Etats-Unis: des origines a nos jours" Ж.-Б. Дюрозеля; "Strat'gic France - Europe: Securit'y de la France et l'Union Europeenne" Ж. Долі; "The Evolution of American Foreign Policy" Д. Паркінса.

Суттєву частину джерельної бази дисертації становлять матеріали періодичних видань з проблем зовнішньої політики і міжнародних відносин. Використовувалися матеріали газет:

“L’Express”, “Le Figaro”, “L’Humanite”, “Label France”, “Life”, “Los Angeles Times”, “Le Monde”, “Le Monde Diplomatique”, “NATO Review”, “Newsweek”, “New York Times”, “Peace and Security”, “Le Point”, “Times”.

Французька дослідницька література з питань зовнішньої політики велика за обсягом і дуже різноманітна за науковими течіями. Переважна більшість робіт присвячена дослідженню ролі Франції в системі міжнародних відносин, проблемам прийняття зовнішньополітичних та стратегічних рішень, французько-американським взаємовідносинам, участі Франції в багатосторонніх міжнародних організаціях, ядерній політиці та ролі у створенні єдиної Європи. Проте стратегічні взаємовідносини США та Франції як великих світових держав загалом недостатньо відображені в науковій літературі. Серед авторів, які досліджували франко-американські взаємовідносини другої половини ХХ ст., варто окремо відзначити професора Ж.-Б. Дюрозеля. Він найбільш комплексно підходив до висвітлення проблем та контексту двосторонніх взаємин. Його аналіз відзначався системним і структуралістським підходом, поширеним у компаративістській політології.

Натомість, американські дослідники розглядали франко-американські суперечності та взаємовідносини в контексті загального напрямку політики глобалізму стосовно Західної Європи та трансатлантичної спільноти. В окремих аспектах ці питання розглядалися в багатьох працях, переважно 60-х - 70-х рр., але майже не виділялися в якості окремо сфокусованих досліджень. В цілому, аспект взаємодії двох держав у системі зовнішньополітичної діяльності Франції та США залишається недостатньо розробленим, що має свої об’єктивні причини. Зокрема, двосторонні суперечності не набули такого антагоністичного характеру, як між державами НАТО і радянським блоком. З іншого боку, за часів “холодної війни” вони належали до “чутливих” проблем, і їх аналіз здебільшого не ставав предметом публічних досліджень. Виняток становили лише окремі епізодичні статті в лівих періодичних виданнях.

На відміну від західної, радянська суспільно-політична думка прагнула до поглибленого вивчення франко-американських взаємовідносин, вбачаючи в їх загостренні кризу “єдності імперіалізму”. В цьому контексті найбільш докладними були праці: Г. М. Севостьянова та А. І. Уткіна “США и Франция в годы войны 1939 - 1945”, Л. А. Саличевої “США и Франция. Проблемы империалистического союза 1945 - 1958 гг.” та В. П. Славенова “Внешняя политика Франции 1974 -1981 гг.” В цих працях дослідницькі цілі значною мірою нівелювалися заідеологізованим підходом до проблем міжнародного життя. Вищеназвані дослідники в своїх роботах переважну увагу приділяли насамперед аспектам французької політики.

У вітчизняній історичній та політичній літературі досі існує лише одне ґрунтовне дослідження, присвячене військово-політичній стратегії Франції (В. А. Манжола “Ядерное оружие

Франции и вопросы европейской безопасности”, К., 1989 р.). В ній на високому науковому та аналітичному рівні автор розглядає формування та розвиток ядерної політики Франції - наймогутнішої у військовому відношенні держави Західної Європи. В монографії розкрито роль та місце ядерної зброї у зовнішньополітичному курсі П'ятої республіки 70-80-х рр. та висвітлено окремі аспекти міжнародної та європейської безпеки, роззброєння та військової розрядки у Європі.

Автор даного дослідження ставив за мету комплексно розглянути процес формування оборонної стратегії Франції та окреслити вплив на її особливості франко-американських взаємовідносин. В дисертації використано доробки українських фахівців з питань міжнародних відносин, історії та економіки Європи та Північної Америки. Доцільно назвати таких дослідників, як Апатов С. Й., Барановський О. І., Фурман О. О., а також відзначити роботу Гараня О. В. (А.В. Гарань "Трансатлантические дебаты: поворот Западной Европы к разрядке и позиция США". К., 1990 р).

В дисертації також містяться посилання на дослідження радянських і російських авторів: Арбатова Г. А., Арсеньєва Е. А., Давидова В. Ф., Ковалева А. А., Колоскова І. А., Крутоголова М. А., Манфреда І. А., Молчанова М. М., Проектора Д. М., Рубинського Ю. Г., Славенова В. П. Головною рисою радянських та російських досліджень з питань французької зовнішньої політики була переважна зосередженість на проблемах радянсько-французьких та російсько-французьких взаємин, або питаннях загальноєвропейського характеру (ЄС, ОБСЄ, НАТО) і ролі в них Парижу. Варто відзначити відносно вузький спектр проблем, які порушує сучасна російська політична наука стосовно стратегічних відносин Франції та США. В дисертації подекуди використано результати новітніх досліджень російських вчених, які переважно присвячені проблематиці російсько-французьких, американо-французьких взаємин, функціонування трансатлантичної осі початку ХХ ст., подіям другої світової війни та “Ери Ширака” 1995 - 2001 рр. Проте, переважна більшість цих досліджень виходить за хронологічні рамки даної дисертаційної роботи.

Зв'язок з науковими програмами. Тему дисертації узгоджено з тематичними планами відділу європейських та американських досліджень ІСЕМВ НАН України. Дослідження обраної проблеми відповідає планам удосконалення і тематичного розширення лекційних курсів з політології.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається з вступу, трьох розділів (сім підрозділів), списку використаних джерел і літератури та шести додатків. Загальний обсяг роботи становить 180 сторінок. Список використаних джерел включає 281 найменування і займає 17 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовується актуальність теми, формулюється авторська концепція, визначаються об'єкт і предмет дисертаційної роботи, її методологічні та теоретичні засади, накреслюються її мета і головні завдання, визначено хронологічні рамки дослідження, розкриваються наукова новизна, теоретичне і практичне значення, аналізуються використані документи, матеріали і література, стан наукової розробки проблеми, подається апробація результатів дослідження.

Основний зміст *першого розділу* дослідження становить аналіз рольових особливостей Франції та США в геополітичній та стратегічній ситуації в повоєнній Європі.

Під час другої світової війни найбільш гострою зовнішньополітичною проблемою Франції було досягнення двоєдиної мети - відновлення незалежності та статусу великої держави, а також збереження колоніальних володінь. На заваді цьому стояли США, які в схемі повоєнного устрою, відводили Франції другорядну роль. Натомість, Франція вміло балансує між США, СРСР та Сполученим Королівством, після війни отримала набагато більше, ніж сподівалась (відновлення незалежності та статусу великої держави; повернення анексованих територій; відновлення та міжнародне визнання довоєнних колоніальних володінь, встановлення опіки над частиною італійських колоній; одержання контролю над окремими зонами окупації в Німеччині та Австрії).

Франція також стала співзасновницею ООН та здобула місце у Раді Безпеки, яка стала глобальною регулюючою структурою з правом застосування санкцій.

Водночас, стратегія США в нових умовах була спрямована на протидію розповсюдженню радянського впливу у Європі; запобігання можливості відновлення мілітаризму в Німеччині; сприяння відновленню соціально-економічного потенціалу держав, що зазнали гітлерівської агресії.

Після приєднання до Потсдамських домовленостей уряд Франції проголосив “Тези з німецького питання”, які в значній мірі повторювали намагання французької дипломатії часів Версальського договору 1919 р. В цій ситуації США підтримали Західну Німеччину, що викликало невдоволення урядових кіл Франції, проте незабаром Франція вступила до атлантичної спільноти і на довгий час відмовилася від незалежного зовнішньополітичного курсу на користь слідування у фарватері глобальної політики США. Ця орієнтація була зумовлена потребами повоєнної Франції в економічній підтримці та координації стосовно протидії національно – визвольним рухам однак, це спричинило до втрати зовнішньополітичної самобутності та розташування американських військ на території Франції. В часи “холодної війни” подібні заходи містили військову небезпеку й значно погіршували взаємини з Радянським Союзом. Цьому також сприяла і беззастережна підтримка Францією нової республіканської адміністрації США на чолі з Д.Ейзенхауером, що взяла курс на блокобудівництво.

Через створення власної ядерної зброї СРСР стратегія “стримування комунізму” більш не вдовольняла адміністрацію США. В січні 1953 р. держсекретар США Дж. Ф. Даллес запропонував стратегічну доктрину “визволення”, яка закликала до більш рішучої боротьби з комунізмом. Водночас, почала розроблятися військово-політична стратегія “масованої відплати”, що передбачала масоване використання США ядерної зброї в будь-який час у будь-якому місці планети. Ознакою першого терміну президентства Д.Ейзенхауера стала політика “балансування на межі війни”, що була сформульована Дж. Даллесом у лютому 1956 р. Її метою була спроба досягти зовнішньополітичних переваг над Радянським Союзом завдяки “позиції сили” та зміцнення солідарності союзників по НАТО, включаючи Францію. Укладення та ратифікація 30 грудня 1954 р. Паризьких угод призвела до остаточного розриву з Радянським Союзом, Верховна Рада якого анулювала 7 травня 1955 р. франко-радянський договір про союз та взаємодопомогу від 10 грудня 1944 р., який вже тривалий час не виконувався.

Таким чином, специфіка повоєнного міжнародного статусу Франції полягала в тому, що відновивши атрибути великої світової держави, вона підала під військово-політичну та економічну залежність від США. В цей період Франція стала одним із ініціаторів та впливових учасників європейської інтеграції. Відносно високі темпи економічного розвитку за часів Четвертої республіки контрастували з слабкою державною системою та зовнішньополітичними поразками в колоніальних війнах. Усвідомлення необхідності зміни якості держави та суспільства знайшло вигляд в перемозі “голлізму”, яка знаменувала системну модернізацію в дусі індустріально-технологічного капіталізму.

Де Голль прагнув створити особливий тип держави, що передбачав поєднання елементів республіки з монархічними методами управління. Найголовнішими постулатами політичної філософії голлізму стали пріоритет національного фактору та абсолютизація сили. Характерною рисою голлізму в міжнародних відносинах була концепція стосовно переваги національних інтересів над політичними, ідеологічними, економічними та іншими, як частковими. Ідея щодо переваги національних інтересів у міжнародних відносинах була теоретичною платформою політики активного зовнішньополітичного націоналізму Франції, зорієнтованого на захист її специфічних національних інтересів. Абсолютизація фактора сили була перенесена на сферу міжнародних відносин. Іміджевим гаслом голлізму став заклик до відновлення “національної величі”. Мета зовнішньополітичної стратегії Франції була спрямована на досягнення статусу великої держави зі “світовою відповідальністю”. Голлістська доктрина орієнтувала країну на компенсацію її відносної фінансово-економічної слабкості проведенням активної та виваженої зовнішньої політики шляхом маневрування на міжнародній арені. Найголовнішим положенням цієї доктрини, непорушно пов’язаним із концепцією “національної величі”, був принцип

національної незалежності. Ним передбачалося, насамперед, володіння ядерною зброєю. Відсутність у Франції цієї зброї, а також ядерна монополія США в системі західних союзів були, на переконання голлістів, найвагомішими причинами обмеженого та залежного статусу Франції. За цих умов ядерна зброя розглядалась французькими керівниками не тільки як гарант її національної незалежності, але й як фактор, що забезпечує державі свободу дій у політичному та військовому вимірах. Відтак, незалежність і безпека Франції визначалась двома головними факторами: володінням ядерними засобами для забезпечення оборони держави та цілковитою самостійністю у використанні цієї зброї. Адміністрація США зайняла відверто ворожу позицію стосовно нового зовнішньополітичного курсу. В першій половині 1960-х рр. це спричинило загострення суперечностей між США та Францією, а у другій стався розрив: Франція залишила військові структури НАТО. Незабаром політична ситуація у Франції докорінно змінилась, і Де Голль був змушений піти у відставку. Двосторонні взаємини помітно покращились, але про повернення Франції до силових структур НАТО питання не ставилось. Ця тенденція зберіглась і у наступне двадцятиріччя.

В *другому розділі* досліджуються відносини США - Франція в межах європейського регіонального балансу сил. Втілення в життя курсу на зміцнення незалежності і безпеки Франції нерозривно пов'язане із традицією французького політичного балансування та ідеєю міжнародної рівноваги. Пошук міжнародної рівноваги став одним із найголовніших принципів зовнішньої політики П'ятої республіки у 70-80 рр. Саме цей період характеризувався суперечливістю позиції Франції у зв'язку з послабленням впливу США у Європі та власним прагненням стати посередником у майбутньому діалозі Схід - Захід. В цей час світ вступив до нової фази біполярного протистояння, що характеризувалось перенесенням акцентів суперництва в сферу ВПК. В рамках взаємовідносин між розвинутими державами Франція протягом цього періоду віддавала пріоритет зміцненню та розвитку Європейського Економічного Співтовариства як організаційної форми функціонування західноєвропейського центру сили і продовжувала спроби відігравати роль лідера спільноти. Для цього періоду в цілому було характерно, з одного боку, невпинне підвищення ролі Західної Європи у зовнішньо-політичних пріоритетах Франції, а з іншого - поступовий перехід від тактики блокування до стимулювання процесу політичної інтеграції, ствердження курсу на розширення ЄЕС, і, нарешті, пошук нових форм взаємин з головними партнерами - Сполученим Королівством та ФРН. Французьке керівництво ставило за мету створення могутньої європейської конфедерації, яка стверджувала самобутність Західної Європи в сучасному світі. Автор акцентує увагу на поступовому перегляді військового-стратегічної доктрини Франції в напрямку більш тісної взаємодії та співробітництва з іншими західноєвропейськими країнами. В першу чергу, це стосувалося ядерної стратегії Франції, яка визначала, що незалежність

та міжнародний престиж Франції базувалися на ядерному факторі. Датою створення ядерної зброї Франції вважається 13 лютого 1960 р. (випробування устрою потужністю 60 - 70 кт на полігоні Регган у Сахарі). Але на відміну від США та СРСР, які мали величезні ядерні потенціали, Франція ствила за мету бути спроможною лише один раз знищити супротивника. Цю мету було покладено в основу офіційної військової доктрини П'ятої республіки — “Доктрини пропорційного стримування”, яка стала стартовим моментом еволюції ядерної політики і стратегії Франції.

Ядерна програма Франції створювалась під безпосереднім впливом світових подій, які характеризувались зникненням ядерної монополії США, кризою довіри в межах Атлантичної спільноти. Ядерні плани Парижу яскраво відображали зовнішньополітичний курс на досягнення незалежної та ключової позиції в Європі та НАТО. Робилась спроба представити французькі ядерні сили як гаранта участі країни у розробці загальної стратегії НАТО, аби спрямувати корекцію американських доктрин у напрямку, що відповідав західноєвропейським інтересам. Ядерна програма Франції також була спрямована на розхитування англо-американських “особливих відносин”. Французька дипломатія намагалася представити ядерний потенціал Франції, як головний оплот свободи у Європі на випадок, якщо США залишать її напризволяще, і пропонувала західноєвропейцям французький ядерний щит замість американського.

Ядерні сили були призначені забезпечити Франції більшу свободу дій в умовах стратегічного паритету між США та СРСР, а також слугували засобом досягнення зовнішньополітичних цілей. Створення у Франції ядерного потенціалу стимулювало виникнення “силових” досліджень французьких вчених. В своєму розвитку військово-стратегічна думка Франції пройшла декілька етапів. Її першим теоретичним досягненням була концепція “вирівнювальності сили” ядерної зброї, в основу якої було покладено тезу про нівелювання ядерного ризику. “Велика вирівнювальна сила” ядерної зброї полягала в рівній можливості супротивників знищити один одного. В плані військової стратегії, найбільш раціональною концепцією було стримування, що передбачало використання психологічного впливу на супротивника. Стимування відвертало супротивника від кроків, які загрожували об’єкту стримування, не вдаючись до прямого використання воєнної сили. Ця концепція відбивала прагнення до встановлення міжнародної рівноваги та балансування між центрами сили, орієнтацію на політику розрядки. Таким чином, вирішувалося завдання посилення впливу Франції на міжнародній арені в статусі великої світової держави. Найбільш вдало цим настановам сприяв “пуризм”, що являв собою систему теоретико-концептуальних поглядів та практичних рекомендацій, які впроваджували ідею ядерного націоналізму і, навіть, ізоляціоналізму. Винятковою рисою “пуристів” було прагнення відшукати таку формулу стримування, яка передбачала “стримування слабкішим сильнішого”. В центрі французької моделі стримування знаходилися такі постулати, як “урівнювальна сила” ядерної

зброї та її роз'єднувальна сила, а також “пропорційність стримування” та “санктуаризація” національної території ядерної держави. Найголовнішим елементом французької моделі стримування було поняття “критичний поріг агресивності” як своєрідний подразник стримування, сукупність стратегічних та політичних факторів, при наявності яких конфлікти сягають стадії, коли ставало можливим та потрібним використання ядерної зброї. Французька концепція відкидала ідею “гнучкого реагування” як недоречну і вважала єдиною вигідною концепцією “миттєвого масованого удару у відповідь” на агресію. Вона відома під умовною назвою “все або нічого”, але незабаром теж зазнала модифікації.

Одразу після виходу Франції з силових структур НАТО була розроблена нова концепція, основою якої стала орієнтація французьких збройних сил на окремого невизначеного супротивника, яка отримала назву “оборони за усіма азимутами”. Вона була розцінена як офіційне проголошення нового зовнішньополітичного курсу Франції на базі “військового збройного нейтралітету”, але не представляла собою втілення ізоляціонізму та нейтралітету в класичній формі, проте підкреслювала прагнення відокремитись від участі в війні, яка не відповідала власним інтересам. Поступово були розроблені нові напрями воєнної стратегії стримування, що отримали назви “абсолютного” та “тотального стримування”. Остання складалася з двох компонентів радикального ядерного стримування та обмеженого неядерного стримування. Доктрина оборони за усіма азимутами відображала деякі найважливіші положення зовнішньої політики Франції - європеїзм, вихід з військових структур НАТО, курс на європейське регіональне співробітництво та розрядку. На початку 70-х рр. у зв'язку з відносною нормалізацією радянсько-американських взаємин відбулася корекція політики рівноваги та протидії гегемонії наддержав. У французькій політиці тоді знайшла втілення робоча гіпотеза про “кондомініум” США та СРСР, який для невеликих країн розглядався як більш небезпечний, аніж лідерство наддержав у ворогуючих блоках.

П'ятирічне президентство Ж. Помпіду мало у стратегічному плані проміжний характер. За часів В.Жискар д'Естена активна дипломатія, свобода прийняття рішень та незалежна оборона залишилися найголовнішими та взаємодоповнюючими засобами зовнішньополітичної стратегії Франції. Свій підхід до ядерних проблем В.Жискар д'Естен виклав у своєрідній політичній теорії “мондалізму”, яка проявилась у зміцненні атлантичного та європейського векторів зовнішньої політики Франції. Вона викликала загострення боротьби між традиціоналістами, голлістами та релятивістами, що, на переконання автора, призвело до розриву з ортодоксальною голлістською стратегією “абсолютного стримування” на користь тези про “відносне стримування та відповідне ядерне реагування”. Таким чином, було взято курс на стримування на всіх рівнях, де, окрім стримування загрозою удару по містах на території імовірного агресора, постало стримування бойовими діями звичайних збройних сил у разі кризи нижче критичного рівня агресивності. Поєднання

ядерного та класичного стримування у концепції “стримування на всіх рівнях” доповнювалася поширенням французького стримування за межі національної території країни - згідно з концепцією “розширеного санктуарія”.

З приходом до влади у 1981 р. Ф. Міттерана відбулась модифікація французької стратегії до більш гнучких форм, що отримали назву “глобального стримування”. Поняття глобальності, що було втілено в військово-політичній стратегії 1980-х рр., знаходилося у протиріччі з найголовнішими засадами голлістської інтерпретації стримування. Згідно з цими настановами, стримування базувалося не лише на ядерних силах, але й на потенціалі французьких звичайних збройних сил. Військове керівництво Франції постійно підкреслювало політичне значення тактичної ядерної зброї як засобу останньої перестороги ворога перед нанесенням проти нього масованого ядерного удару балістичними ракетами. Ядерна стратегія використовувалася з метою гармонізації співвідношення між зовнішньополітичним націоналізмом, європейським та атлантичним напрямками у зовнішній політиці Франції. Будучи третьою ядерною державою світу, Франція продовжувала нарощувати та модернізувати ядерний потенціал, розглядаючи його як фундамент своєї безпеки і військової політики. На межі XXI ст. курс на подальший розвиток ядерного потенціалу все більше уособлював прагнення підвищити роль Франції у Європі та Північноатлантичній спільноті, скоротивши розрив між зовнішньополітичними амбіціями керівництва П'ятої республіки та порівняно обмеженими економічними можливостями країни. Ставка на вдосконалення ядерної стратегії поєднувалася з прагненням дістатати її підтримку від західноєвропейського інтеграційного центру при збереженні за Францією лідируючих позицій завдяки військово-стратегічним перевагам, якими вона користувалася в якості єдиного в Західній Європі (за винятком механізмів НАТО) центру прийняття незалежних рішень. Водночас, спостерігалось посилення впливу Франції у вирішенні проблем європейської та глобальної безпеки. Впродовж 1990-х рр. французьке політичне керівництво надавало послідовну підтримку процесу скорочення СНО у США та СРСР (згодом його правонаступниками), а також розвитку процесу скорочення і обмеження звичайних збройних сил у Європі (за Паризьким договором 1990 р.). Процес адаптації Франції до постбіполярних реалій безпеки в Європі також викликав загострення суперечностей з США.

З початку 1990-х рр. в ядерній стратегії Франції все більша увага приділялася визначенню параметрів військової достатності. Наприкінці 1990-х рр. її військово-політична стратегія набула нового змісту. Держава не має певно визначеного ворога, але використання звичайної та ядерної зброї залишилося у арсеналі прихильників “доктрини стримування”. Оборонна стратегія побудована на стримуванні загрозою використання ядерної зброї. Вона закликає сприяти захисту життєвоважливих інтересів Франції та зміцнювати загальноєвропейську інтеграцію. Франція,

водночас континентальна і морська держава в змозі захищати свої інтереси в багатьох регіонах, знаходячись у взаємодії із своїми союзниками, але не прагнучи до глобалізації дій. Збалансована модель гарантує незалежність Франції та безпосередньо сприяє її участі у міжнародній інтеграції у сфері безпеки. Стратегічні геополітичні інтереси Франції зараз вже не знаходяться безпосередньо під загрозою, і тому ядерне стримування починає відігравати роль загальноєвропейського чинника безпеки. Роль ядерного фактору базується на сприйнятті будь-яким супротивником загрози удару у відповідь з боку Франції. Якщо обсяг ядерного потенціалу може змінюватись у залежності від питомої ваги та ефективності оборонних систем великого радіусу дії, то він не обов'язково має бути пропорційним стану наступального арсеналу супротивника, а повинен його перевищувати. Ці настанови знайшли своє втілення у проекті європейської ядерної доктрини, що базується на ядерній зброї Франції. Таким чином, французька оборонна стратегія передбачає, з одного боку, успішний розвиток європейської оборони, а з іншого - активну участь Франції у створенні безпечного простору, що поширюється на весь континент.

Сучасні французькі підходи до проблем міжнародної безпеки визначаються як історичним досвідом держави, так і прагненням зберегти можливість прийняття автономних рішень незалежно від союзників та військових структур НАТО. Французькі урядові кола схиляються до теорій, що не визнають перспектив без'ядерної Європи, і виступають за вдосконалення ядерного потенціалу як основи європейської та національної безпеки. Такий підхід свідчить про певне поєднання політики сили та новаторських ідей послідовників Ш. де Голля які знайшли втілення в політиці міжнародної розрядки. Курс французького керівництва на розвиток ядерних сил зумовив те, що французька концепція і практика розрядки поширювалася насамперед на політичну сферу.

В *третьому розділі* вміщено аналіз глобальної стратегії та політики Франції в контексті розпаду біполярної системи і розширенні НАТО. Розпад СРСР означав скасування біполярної системи європейської безпеки. В Східній та Південно-Східній Європі спостерігалось виникнення нових регіональних конфліктів. Найголовнішою проблемою стала проблема розширення Північноатлантичного альянсу на Схід. В розділі розглянуто позиції прибічників та опонентів розширення, зокрема в США і Франції. Перші наголошували на потребі “заповнити вакуум безпеки”, створивши умови якнайшвидшої інтеграції держав регіону до західних політичних, економічних та військових структур. Другі вказували на недоцільність витратити значні кошти й ризикувати життям своїх громадян заради захисту країн, що не належать до сфери життєво важливих інтересів альянсу, на відсутність загрози безпеки цих країн з боку Росії й на ризик спровокувати цю загрозу, посиливши в Росії антизахідні настрої та зміцнивши позиції радикалів.

В першій половині 1990-х рр. поступово окреслився курс Франції на відновлення участі в військових структурах НАТО. Водночас, стратегічною метою було визначено створення незалеж-

ного військового потенціалу в межах ЄС. Саме цей аспект в контексті Маастрихтських (1992 р.) та Амстердамського (1997 р.) договорів становив основну розбіжність у підходах Франції та США. В конкретному вигляді ця розбіжність сфокусувалася на обговоренні подальшої ролі НАТО, методів і перспектив розширення Альянсу, побудови відносин між НАТО і ЄС. Де факто, французький підхід вимагає значної корекції головного постулату стратегії США, яка визначає НАТО головним фактором безпеки не тільки в євроатлантичних міжрегіональних відносинах, але й в новому розширеному європейському просторі.

Американський поетапний підхід до розширення НАТО через програму "Партнерство заради миру" підвищив відчуття безпеки у Центральній та Східній Європі. Підтримавши ідею розширення НАТО на Схід, США водночас наполягали на поглибленні діалогу між НАТО і Росією.

В першій половині 1990-х рр. Франція ухилялася від підтримки політики США та НАТО щодо Східної Європи, наполягаючи на створенні нового військового механізму в межах ОБСЄ. Таким чином, Париж досить тривалий час залишався на позиціях відвертої протидії європейському курсу США. Керівництво Франції робило вигляд, що проблеми НАТО його не обходять, але саме в цей час досить чутливо реагувало навіть на можливість змін в Альянсі. З другої половини 1990-х рр. Франція намагалася активізувати діяльність у структурах загальноєвропейської безпеки з метою повернення до військових структур Альянсу. Париж постійно демонстрував незалежність власної ядерної та оборонної політики і водночас прагнув забезпечити свою участь у прийнятті силових рішень загальноєвропейського масштабу. Французький підхід до створення "європейської основи" НАТО передбачав поєднання інфраструктури НАТО з існуючими в рамках ЗЄС механізмами. Різке невдоволення Франції викликав процес перегляду Маастрихтських угод в рамках Міжурядової конференції Європейського Союзу, під час якого Париж нарікав на змову "атлантистів" і "нейтралів" у блокуванні французьких ініціатив у оборонній сфері. Головне невдоволення з боку Франції викликала протидія Великої Британії пропозиції об'єднання структур ЄС і ЗЄС та стриманість Німеччини щодо цих французьких ініціатив. Ці обставини спонукали Францію до продовження співпраці з НАТО, оскільки вона по-боювалася опинитись осторонь процесу розширення Альянсу на Схід. Франція намагалася посилити вплив поза межами своїх традиційних інтересів і тим самим здобути нові важелі впливу. Показовою виглядає активізація французької дипломатії в Румунії та Словенії, що обґрунтовується тезою про можливість переміщення зон потенційних конфліктів на південь Європи і вимагає участі цих держав у зміцненні південного флангу НАТО. Разом з цим, зберігається деяке дистанціювання Парижу від повної реінтеграції до військових структур Альянсу, зумовлене небажанням США передати європейцям (фактично - французам) контроль над Південним Командуванням НАТО в Неаполі.

З середини 70-х рр. відбувалося послаблення французького “ядерного націоналізму”. В межах НАТО зміцнювалися тенденції ядерної солідарності і партнерства - як в “атлантичному”, так і в “європейському” масштабах. Ядерна політика використовувалася Парижем для встановлення рівноваги між принципом зовнішньополітичного націоналізму, європейським та атлантичним напрямками у зовнішній політиці Франції, яка, ставши третьою ядерною державою світу, більш ніж три десятиріччя нарощувала та модернізувала свій ядерний потенціал, розглядаючи його як фундамент національної безпеки і військової політики, як фактор, що сприяв підтриманню країною ранга “великої світової держави”. В цей час було сформульовано концептуальні основи та встановлено параметри інтеграції французької військової доктрини в загальнонаївську, з урахуванням принципу “гнучкого реагування” як найголовнішого компоненту глобальної військово-політичної стратегії.

Сучасна концепція національної безпеки Франції продовжує базуватися на пріоритеті ядерного стримування. Впродовж 1990-х рр. у Франції відбулася значна модернізація ядерних та звичайних збройних сил. Зростання французького потенціалу пояснювалося прагненням підвищити свою роль у Європі та в світі, а також суб’єктивними пересторогами по відношенню до політики та міжнародного становища об’єднаної Німеччини. Разом з цим Франція підкреслювала свою незалежність у прийнятті “ядерних рішень”. Французьке державне керівництво виступало за вдосконалення ядерного потенціалу як основи європейської та національної безпеки, проти теорії “деатомізації Європи”. Французькі військові аналітики відкидають перспективу без’ядерної Європи, оскільки це може спричинити розпад НАТО, евакуацію американських військ, зростання військових витрат. Водночас, постійно наголошується на необхідності розробки власної ядерної стратегії Європейського Союзу, відмінної від американської. Незважаючи на заяви про автономність французьких національних ядерних сил, є підстави вважати, що вони враховуються і є елементом планування в межах спільної ядерної стратегії НАТО. Водночас, в 1970-80-х рр. серед країн Західної Європи Франція найбільш послідовно підтримувала принципи розрядки, акцентувала увагу на зміцненні миру в Європі, принципово відкидала можливість військових рішень спірних проблем у європейському контексті та послідовно підтримувала процес скорочення озброєнь (як стратегічних озброєнь СРСР та США, так і звичайних озброєнь у Європі).

Для Франції НАТО є військовою структурою, яка повинна слугувати завданням оборони трансатлантичного рівня, без права автоматичного використання збройних сил держав-учасниць. Французька стратегія робить акцент на спроможності військовою силою запобігти та зупинити війну, обмежити конфлікти, а не підтримувати тривалі війни. Вона передбачає, з одного боку, успішний розвиток європейської оборони, а з іншого - активну участь Франції у створенні безпечного простору, що охоплює весь континент.

Еволюція військово-політичної концепції США, що була викликана розпадом СРСР, призвела до надмірної індивідуалізації стратегії національної безпеки. Це, зокрема, знайшло втілення в розробці Національної системи протиракетної оборони, яка принципово зміцнила військово-стратегічні переваги США. Це спричинило певну корекцію національних стратегій безпеки всіх важливих у військовому та економічному значенні держав світу. Водночас, в контексті формування європейської ідентичності в галузі оборони та безпеки, європейські військові експерти все більше схиляються до акцентування уваги на французькому ядерному потенціалі, аніж на американському. В новому стратегічному контексті необхідність володіння ядерною зброєю залишилася в політичному плані головним елементом незалежного курсу Франції. Крім цього, ядерна зброя є засобом компенсації можливої недостатності у інших галузях та уникати надмірного домінування “курсу на звичайні озброєння”, що суперечить французькій оборонній політиці. Виходячи з цього, французька концепція продовжує базуватись на загрозі завдання непоправних втрат імовірному супротивнику, що спробує вороже впливати на життєво важливі інтереси.

ВИСНОВКИ ТА ПОЛОЖЕННЯ, ЯКІ ВІНОСЯТЬСЯ НА ЗАХИСТ

В результаті проведеного дослідження автор прийшов до наступних висновків:

Перша група висновків стосується безпосередньо франко-американських взаємовідносин.

1.1. Друга світова війна призвела до втрати Францією рангу великої світової держави внаслідок розгрому та окупації 1940-1944 рр. гітлерівською Німеччиною. Внаслідок об'єктивних обставин, пов'язаних зі створенням біполярної системи, та через економічну слабкість, після другої світової війни французьке керівництво обрало напрямок розвитку не завжди рівноправних союзницьких відносин з США, що поставило Францію в залежне становище в контексті військово-стратегічних відносин. Взаємодія з США стала одним із головних важелів французької зовнішньої політики. Обмеження участі Франції в повоєнному врегулюванні ще більше прив'язувало її до політичного курсу США та запобігало прояву незалежних імпульсів в її зовнішній політиці. Подібні імпульси та тенденції не вписувалися в схему лідерства США в межах біполярної світової системи, що формувалася.

1.2. Феномен “Голлізму” виник внаслідок стратегічної ситуації, за умов біполярності коли США та Сполучене Королівство відверто нехтували інтересами Франції. Найголовнішими постулатами політичної філософії голлізму став безумовний пріоритет національного фактору та абсолютизація чинників сили як засобів реагування та впливу в міжнародних відносинах. Політичне балансування та пошук відносної рівноваги в багатосторонніх відносинах стали важливими методами реалізації зовнішньої політики П'ятої республіки. Зміст голлістської концепції міжнародного ладу засновувався на пошуку специфічної рівноваги, яка максимально сприяла досягненню Фран-

цією національної величі. Голлістська доктрина пов'язувала досягнення світової рівноваги з забезпеченням миру шляхом розвитку багатосторонніх відносин з усіма важливими в політичному і військовому відношенні державами світу.

1.3. З початку 1960-х рр. США все більше приділяли увагу вдосконаленню відносин зі своїми європейськими союзниками, почали виявляти схильність до відцентрових тенденцій, і в першу чергу - з Францією. Цей підхід відбивав складну триєдину мету: по-перше, зміцнення американського лідерства; по-друге, розширення партнерства та міждержавного співробітництва; по-третє, зниження до контрольованих рамок конкурентної боротьби. Модернізований підхід США до концепції атлантизму призвів до корекції євроатлантичної стратегії. Своєрідність "атлантичного" аспекту французької зовнішньої політики зумовлювалася також спробами виступати в якості політичного виразника інтересів Західної Європи, які не завжди співпадали з інтересами США, зорієнтованими на використання своїх військово-стратегічних та економічних переваг. Специфічна роль Франції підвищилася ще й тому, що впродовж 70 - 80-х рр. зросло усвідомлення партнерами Франції по ЄЕС специфіки їх інтересів та необхідності їх відстоювання від гегемонії США.

1.4. Загострення протиріч між Францією та США призвело до створення французьких ядерних сил, які матеріально забезпечили її ранг у якості великої держави, а також зміцнили зовнішньополітичну та економічну незалежність. Ядерні сили забезпечили Франції більшу свободу дій в умовах стратегічного паритету між США та СРСР, а також слугували засобом досягнення зовнішньополітичних цілей. Французьких та американських теоретиків "силової" політики об'єднував спільний чинник розуміння сили як основи зовнішньої політики та міжнародних відносин.

1.5. Стратегія стримування у французькій зовнішньополітичній доктрині все більше переносилася з військово-стратегічної у військово-політичну сферу. Французька доктрина стримування опосередковано здійснювалася в розрахунку на певні американські ядерні гарантії. Разом з цим, французька стратегія "стримування слабшим сильнішого" не була адекватна стратегічній концепції НАТО. Це пояснює той факт, що голлістська військово-стратегічна концепція відбивала прагнення відокремитись від стратегії "гнучкого реагування" США і НАТО та надати французькому варіанту стримування особливий національний зміст з акцентом на оборонну стратегію, спрямовану на запобігання агресії проти Франції.

Друга група висновків містить у собі проекцію франко-американських стратегічних взаємовідносин на процеси, що відбуваються у євроатлантичній спільноті.

2.1. Фактор голлізму як феномен державно-політичної стратегії містив внутрішній системний виклик відносинам біполярності як альтернативи центру сили в західних союзах. Відповідно, значно ускладнилась структура західноєвропейських союзів. Вихід Франції з військових структур НАТО спричинив перегляд підходів країн Західної Європи до євроатлантичної взаємодії та фор-

мування поняття європейської опори Північноатлантичного альянсу. Для США головним завданням в межах атлантизму стала адаптація голлізму до системи атлантичної взаємодії з метою уникнення руйнівних для цієї системи суперечностей.

2.2. Французька дипломатія була зорієнтована на балансування між двома головними партнерами по ЄЕС - ФРН та Великою Британією, включаючи тактику блокування залежно від конкретних обставин. Водночас, Франція прагнула здобути підтримку західноєвропейських партнерів у діалозі з США, які також докладали надмірних зусиль до налагодження взаємин, розглядаючи Францію в якості головного опонента в американо-західноєвропейському діалозі. Зближенню атлантичної політики Франції з політикою її партнерів по ЄЕС сприяв відхід останніх від ортодоксального атлантизму, з одного боку, та більш конструктивний характер франко-американських взаємин - з іншого. Протиріччя між США та Францією збереглись, а в деяких сферах навіть загострились, але форми їх виявлення стали менш драматичними. В цілому, французька політика полягала у пошуках компромісу з партнерами та дедалі більше прагнула до ролі посередника між Західною Європою, США та Японією.

2.3. Курс на подальший розвиток ядерного потенціалу підкреслив прагнення підвищити роль Франції в межах ЄС та НАТО, скоротити розрив між зовнішньополітичними амбіціями Франції та її порівняно обмеженими економічними можливостями. Ставка на ядерну політику поєдналася з прагненням отримати підтримку ЄС аж до створення європейських ядерних сил.

2.4. Французьке керівництво намагалося забезпечити роль держави як автономного центру сили, особливо за межами сфер діяльності військових блоків. Французька політика рівноваги стала одним із принципових факторів міжнародної розрядки 1970-х рр.

2.5. Французьке керівництво негативно поставилося до концепції “стратегічної рівноваги” 1970-1980-х рр. оскільки її наслідком могло стати послаблення ядерних гарантій та відокремлення безпеки США від безпеки Західної Європи. З приходом до влади Ф. Міттерана позиція Франції у питаннях роззброєння приймала все більш проамериканське та пронатівське забарвлення. Франція повністю підтримувала програми Пентагону по нарощуванню та модернізації стратегічних сил США та плани НАТО по розміщенню у Європі американських ракет середньої дальності дії, розглядаючи їх як найважливіший важіль у переговорах по роззброєнню. Франція не лише приєдналася до американської тези щодо проведення переговорів з роззброєння з позиції сили, але й сама впроваджувала цю політику.

2.6. Водночас, фундаментальною метою США було узгодження зовнішніх пріоритетів з завданнями внутрішнього розвитку та захистом американських економічних і політичних інтересів в глобальному масштабі та головними пріоритетами на континенті виступають європейська стабільність і створення нової архітектури безпеки за умов власного домінування. Зі свого боку,

лідери французької зовнішньої політики традиційно заперечують надмірно активну участь США в проектах створення єдиної Європи. Продовжувалися певні спроби Франції створити альтернативну НАТО систему європейської оборони. Однак цьому протидіяла розгубленість у межах ЄС під час розпаду Югославії та виникнення конфліктів у Хорватії та Боснії. Відклавши власні європейські оборонні проекти, Франція включилася до американських планів створення стратегічної коаліції з наміром обстоювати рівну участь для ЄС у вирішенні проблем безпеки та оборони в існуючих структурах. Адміністрація Б.Клінтона розглядала пряму присутність на європейському континенті як принципово важливу. Подальші форми цієї присутності еволюціонуватимуть до зменшення використання військових сил і збільшення участі європейських країн НАТО в розв'язанні регіональних конфліктів.

2.7. Основу нового міжнародного порядку становить світове домінування США. З точки зору французької міжнародної стратегії, вектор інтегративної дії спрямований на реалізацію французької ідеї сильної і єдиної Європи, здатної протистояти впливу США в системі регіональних взаємозв'язків і конкурувати з американськими претензіями на роль єдиного світового лідера. Інший вектор становить захист власних національних зовнішньополітичних пріоритетів, зокрема поза межами європейського простору.

2.8. Впродовж 1990-х рр. Франція доповнила свою стратегію тактикою зближення з США, що спричинило розконсервацію співробітництва у оборонній сфері. Головною стратегічною метою керівництва Франції є надання ЄС розширеної автономії у сфері безпеки та оборони й визнання права американської участі у вирішенні європейських проблем як переважно консультативної.

2.9. У французькому варіанті ідеальний сценарій передбачає розвиток ЄС в напрямку інтеграції єдиної, стабільної, економічно сильної й політично незалежної Європи. Намагаючись захистити свої європейські інтереси, США форсували розширення НАТО і встановлення партнерських відносин з новими демократіям. Європейські лідери, зі свого боку, мали сумнів щодо доцільності дозволити США зайняти ключові позиції в зоні Південно - Східної Європи, що до другої світової війни була традиційною сферою впливу Франції та Німеччини.

2.10. Фундаментальною вимогою Франції залишається необхідність концептуального узгодження сценарію майбутньої архітектури європейської безпеки з партнерами по ЄС. Саме тому Франція останнім часом почала прихильно ставитися до розширення ЄС на Схід, намагаючись впливати на перебіг цього процесу. Її позиція також не є прямим уособленням антиамериканських настроїв або повним запереченням американської військової присутності в Європі. Головний акцент полягає в створенні автономних європейських сил швидкого реагування, які в стратегіч-

ному відношенні в перспективі зможуть функціонально замінити НАТО. Першим кроком у цьому напрямі стали рішення самміту ЄС у Ніцці в 2000 р.

2.11. Головним завданням державного керівництва Франції є визначення щодо створення високоефективної системи безпеки, яка має за мету захист інтересів Європейського Союзу, в межах якого мають бути створені інтегровані структури, діяльність яких узгоджується з планами НАТО в глобальному вимірі, а ЗЄС має стати представником європейського військового потенціалу в Альянсі. Франко-американське партнерство можливо визначити як обмежено стратегічне. З точки зору Франції воно потребує створення нових норм євро-американського діалогу зі збільшенням параметрів свободи дій ЄС і реформуванням існуючих трансатлантичних структур. У постбіполярний період Франція та США поступово змінювали деякі вектори своєї зовнішньополітичної стратегії, інтенсифікуючи контакти та перебуваючи в пошуку чинників нової політичної та військової стабільності в європейському просторі.

Третя група висновків стосується виділення детермінант зовнішньої політики, що визначають зовнішньополітичні курси Франції та США.

3.1. Насамперед, слід звернути увагу на такі визначальні фактори, як ідеологія світової держави, що водночас має єдину мету та різні напрямки впливу на формування міжнародного середовища. Так, американська стратегія формує засади світової гегемонії США, а французька - сприяє зміцненню ролі Франції в Європі та Європи в світі. Наступним фактором є регіональна інтеграція, що виступає найголовнішим чинником міжнародної політики обох держав. Саме завдяки їх взаємодії відбуваються створення та корекція системи глобальної безпеки, в якій як Франція, так і США відіграють специфічні провідні ролі в відповідності до особливостей державного статусу та засобів зовнішньополітичного впливу на процеси глобального розвитку.

3.2. Чинник глобального лідерства США був загальним силовим фоном, що визначав формування французької військово-політичної стратегії у повоєнний період. В цьому плані стратегія Франції мала на меті адаптаційні цілі, які вимагали від США ставлення до Франції як до союзного, проте й альтернативного фактору впливу та міжнародної взаємодії. Конфронтаційні елементи двосторонньої взаємодії мали переважно другорядне значення. Суперечності розгортались у відносно периферійних сферах і мали за мету компенсаційний перерозподіл відповідальності. Послаблення протиріч стало можливим внаслідок зникнення колоніалізму, розпаду радянської системи впливу, а також більш рішучої підтримки з боку США процесів європейської інтеграції за часів адміністрації Б. Клінтона.

Апробація дослідження. Дисертацію обговорено і рекомендовано до захисту на засіданні відділу європейських та американських досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України. Основні наукові положення дослідження були викладені у виступі на нау-

ково-практичній конференції: “Сучасний педагогічний процес: реальності, проблеми та перспективи розвитку”(м.Суми, 2 – 4 жовтня 1999 р.).

Основні положення та висновки дисертації викладено в наступних публікаціях автора:

1. Лозовицький О.С. Феномен “Голлізму” в світовій політиці // Політика і час. - 1996.- № 10.-с. 33-39.
2. Лозовицький О.С. Моноліт Південних морів // Політика і час. - 1998. - № 6. - с. 47 - 52.
3. Лозовицький О.С. Еволюція ядерної політики і стратегії Франції // Людина і політика.-1999.-№ 2.-с. 26-33.
4. Лозовицький О.С. Що являє собою французький Іноземний легіон? // Історія України.-1999.-№ 37.-с.12.
5. Лозовицький О.С. Жак Ширак // Історія України. - 2000. - № 14. - с. 11-12.
6. Лозовицький О.С. Військова реформа у Франції як найголовніша похідна розвитку загальноєвропейської системи безпеки // Людина і політика. - 2000. - № 2. - с. 35-38.
7. Лозовицький О.С. Аура дуче: політичний портрет Беніто Муссоліні // Людина і політика. - 2000. - № 6. - с. 37-43.
8. Лозовицький О.С. Формування політичної свідомості як найголовніша похідна розвитку національного менталітету // Збірник МОЗ України. - 1999. - № 2. - с. 2-10.

Лозовицький О. С. Чинник глобального лідерства США в формуванні військово-політичної та оборонної стратегії Франції. - Рукопис.

Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04. - політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. - Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, Київ, 2001.

Основою дисертації є дослідження еволюції франко – американських стратегічних відносин та дослідження політики і стратегії США в процесі формування і розвитку оборонної стратегії Франції. Ця взаємодія виступала в якості основи інтеграційних процесів, що відбувались в межах євроатлантичного співтовариства у другій половині ХХ ст. В дисертації розглянуті різноманітні аспекти впливу та військово – політичної взаємодії Франції та США. Еволюція франко – американських стратегічних взаємовідносин розглядається в контексті розвитку і реалізації політико – ідеологічних течій, що визначали стратегії США і Франції у міжнародному середовищі в 60 – 90-х рр. ХХ ст. Особливої уваги приділено дослідженню ролевих особливостей Франції та США в

процесах двосторонньої та багатосторонньої взаємодії, що призвели до досягнення мінімального політико – ідеологічного та військово – стратегічного консенсусу у збереженні гомогенності євроатлантичної спільноти.

Зроблено узагальнюючого висновку, про те що чинник глобального лідерства США був загальним силовим фоном, який визначав формування французької військово-політичної стратегії у повоєнний період і тому стратегія Франції мала на меті адаптаційні цілі, які вимагали від США ставлення до неї як до союзного, проте й альтернативного фактору впливу та міжнародної взаємодії.

Ключові слова: зовнішня політика, військово-політична стратегія, атлантизм, велика держава, голлізм, доктрина, європеїзм, національна безпека, нейтралізм, оборона, пропорційне стримування, ядерне стримування.

Лозовицкий А. С. Фактор глобального лидерства США в формировании военно-политической и оборонной стратегии Франции. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.04. - политические проблемы международных систем и глобального развития. - Институт мировой экономики и международных отношений НАН Украины, Киев, 2001.

В основу диссертации положено рассмотрение эволюции франко-американских стратегических отношений и изучение роли политики и стратегии США в процессе формирования и развития оборонной стратегии Франции. Данное взаимодействие выступало в качестве стержневого элемента интеграционных процессов, которые развивались в рамках евроатлантического сообщества во второй половине XX в. Обоснованы роль и место франко – американских противоречий в европейской системе ВПК. Своеобразие развития франко – американских стратегических отношений отображает специфику ролевого поведения великих держав в современной международной среде в которой действуют процессы регионализации и глобализации. Детально рассмотрены политико – идеологические механизмы адаптации Франции к новым условиям глобального развития.

В диссертации рассмотрены различные аспекты взаимовлияния и военно-политического взаимодействия между Францией и США. Подчеркивается, что фактор глобального лидерства США определял развитие военно – политической стратегии Франции в послевоенный период. Эволюция франко-американских стратегических отношений рассматривается в контексте развития и реализации политико-идеологических течений, определявших формирование стратегии США и Франции на международной арене в 60- 90-х гг. XX века. Проанализированы истоки, эволюция, военно – политическое и стратегическое содержание идеологической системы “гол-

лизма”. Они выступали решающим фактором формирования политического сознания как важнейшей производной развития национального менталитета. Особое внимание уделено исследованию роли Франции и США в процессах двустороннего и многостороннего взаимодействия, приведших к достижению минимально приемлемого политико-идеологического и военно-стратегического консенсуса, определяющего сохранения гомогенности евроатлантического сообщества.

В исследовании раскрыт комплекс причин, обстоятельств, способов и методов, которые обусловили влияние франко – американских отношений на формирование и развитие военно – политической и оборонной стратегии Франции. Прослеживается механизм эволюции ядерной стратегии Франции и ее роль в развитии франко – американских стратегических отношений. На основе анализа отечественной и зарубежной научной литературы представлен широкий спектр направлений военно – политической мысли интеллектуальных кругов Франции и США.

Анализируется полезный для Украины послевоенный французский опыт совершенствования государственной политической мобилизационной стратегии. В частности, в историческом контексте, выступает актуальной компенсация относительной финансово – экономической слабости за счет активизации методов внешней политики путем маневрирования на международной арене и максимального использования политических, моральных и других резервов, дающих государству влияние неадекватное его материальным ресурсам. Сокращение возможностей внешнеполитического маневрирования усиливает интерес к изучению опыта определения критериев главного, жизненноважных и относительно второстепенных направлений, векторов или азимутов в стратегии Франции и США.

Сделан обобщенный вывод, что фактор глобального лидерства США был общим силовым фоном, определяющим формирование французской военно – политической стратегии в послевоенный период. Поэтому стратегия Франции имела адаптационные цели, требующие от США отношения к Франции как к союзному, но альтернативному фактору влияния на международной арене.

Ключевые слова: внешняя политика, военно-политическая стратегия, атлантизм, великая держава, голлизм, доктрина, европейская безопасность, национальная безопасность, нейтрализм, оборона, пропорциональное сдерживание, ядерное сдерживание.

Lozovitskiy Aleksandr. Impact of the US global leadership on French-American military-political relations and formation of the Franch defence strategy - Manuscript.

Thesis for a candidate's degree in political science. Speciality 23.00.04. - Political problems of the international systems and global development. The Institute of World Economy and International Relations of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kiev, 2001.

The thesis covers the issues of evolution of French-American strategic relations and a role of the US foreign and security policy in the process of formation and development of French defence strategy. This interrelation is regarded a core problem of integration processes which have taken place within the Euro-Atlantic community during the 1960-90s. Peculiarity of development french-amerucan strategical relations reflects the spesifisity of role behaviour of great power in contemporaru international surrounding, in which the processes of regionalization and globalization are acting. In paper different aspects of mutual influence and military – political interaction between French and the United States of America are analused. The political – ideological mechanisms of adaptation of French to new conditions of global development are examined in detail. Isis also an important factor influensing formation of political consciousness being an essential derivative of national political mentality.

Key words: foreign policy, military political strategy, Atlanticism, great power, gollizme, doctrine, European security, national security, neutralism, defence, proportional deterrence, nuclear deterrence.